

Nr 70

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka m. m.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t (bilaga 10, punkt 95) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka för budgetåret 1962/63 beräkna ett reservationsanslag av 300 000 kr.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 42, vilken proposition såvitt den avser restaurering av Uppsala domkyrka remitterats till statsutskottet, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 26 januari 1962 föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordnat, vidtaga förberedande åtgärder för restaurering av Uppsala domkyrka, dels ock till Bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kr.

Uppsala domkyrka, som började uppföras omkring 1260 och anses ha stått i huvudsak färdig vid slutet av 1330-talet, har under århundradenas lopp undergått betydande förändringar, framför allt i fråga om den yttre gestaltningen. Särskilt genomgripande blev dessa efter förödande eldsvådor 1572 och 1709 och i samband med den senaste restaureringen. Denna, som genomfördes under ledning av överintendenten Helgo Zettervall åren 1885—1893 och gav domkyrkan dess nuvarande nygotiska prägel, omfattade såväl exteriören som interiören av domkyrkan.

Beträffande bakgrunden till och tidigare överväganden i restaureringsfrågan samt dennas nuvarande läge torde få hänvisas till propositionen nr 42, s. 2—8.

Departementschefen har anfört huvudsakligen följande.

Uppsala domkyrka intar genom sin stort anlagda plan och den arkitektoniska resning, varom särskilt interiören ännu bär vittne, en särställning bland vårt lands byggnadsminnesmärken från medeltiden. Då domkyrkan också inom sina murar rymmer minnen från mer än sexhundra år av vår kyrkliga och nationella historia har den inte utan fog brukat betecknas som rikshelgedom. Genom sin storlek och sitt läge dominerar kyrkan inte bara stadsbilden i Uppsala utan också det omgivande landskapet.

Det torde sålunda knappast råda någon tvekan om att Uppsala domkyrka utgör ett byggnadsmonument av den art, att dess bevarande i ett värdigt skick är ett nationellt och inte endast ett lokalt intresse. Jag vill i detta sammanhang erinra om den sedan gammalt tillämpade och senast av 1955 års riksdag bekräftade principen, att understöd av statsmedel beviljas till underhåll av vårt lands äldre domkyrkor, eftersom det inte ansetts rimligt, att domkyrkoförsamlingen ensam skall svara för arbeten, som avser kyrkans monumentala delar. I den mån en medeltida domkyrkas egna tillgångar varit otillräckliga, har staten under de senaste hundra åren regelmässigt tillskjutit bidrag till mera omfattande restaureringsåtgärder. Så skedde också vid senaste restaurering av Uppsala domkyrka enligt beslut av 1885 års riksdag.

Uppsala domkyrkas yttre framträder i dag i stympat skick efter de skyddsåtgärder, som sedan slutet av 1930-talet måst vidtagas. Frågan om ett återställande av domkyrkans yttre i ett värdigt skick har länge varit aktuell, men delade meningar har rätt och råder alltjämt i fråga om de riktlinjer, efter vilka detta bör ske.

Bland myndigheterna synes enighet dock råda om att nästa steg för att föra restaureringsfrågan till en definitiv lösning är upprättandet av ett arkitektkontor vid domkyrkan. Med hänsyn till omfattningen av de arbeten det här är fråga om och till att de kommer att pågå under en längre tidrymd, ansluter jag mig till denna uppfattning.

Uppgiften att planlägga och genomföra en restaurering bör således lämnas åt en högt kvalificerad arkitekt, som särskilt anställs för detta ändamål. För dennes verksamhet bör ett arkitektkontor upprättas i Uppsala och medel beräknas för dess utrustning och för anställande av erforderlig övrig personal. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utse chefsarkitekt samt att, efter förslag av byggnadsstyrelsen, meddela närmare föreskrifter om upprättande av arkitektkontoret och anvisa medel för därmed sammanhängande kostnader.

På nämnda arkitekt bör ankomma att göra sig förtrogen med domkyrkan, dess byggnadshistoria och nuvarande tillstånd, att i avvaktan på en slutgiltig restaurering avge förslag till skyddsarbeten eller åtgärder, som prövas erforderliga för domkyrkans fortlöpande underhåll, samt att upprätta ett fullständigt förslag till domkyrkans restaurering, vilket i enlighet med gällande bestämmelser skall granskas av byggnadsstyrelsen i samråd med riksantikvarieämbetet och fastställas av Kungl. Maj:t. Berörda kyrkliga myndigheter skall också i detta sammanhang beredas tillfälle att avge yttranden.

Beträffande allmänna riktlinjer för restaureringen vill jag mot bakgrunden av de olika uppfattningar, som kommit till uttryck i denna fråga, anföra följande.

Mycket av den oenighet, som råder i fråga om hittills framlagda förslag, får sin förklaring, om man ser på domkyrkans nuvarande tillstånd. Medan kyrkans interiör i sina huvuddrag fått behålla sin ursprungliga arkitektoniska karaktär, har nämligen exteriören genom upprepade bränder men framför allt genom den konsekvent genomförda zettervallska restaureringen undergått sådana förändringar, att det, bortsett från portalpartierna, inte finns många drag bevarade av dess gestaltning under tidigare skeden.

I fråga om principerna för hur en restaurering i ett fall som detta bör ske, kan emellertid urskiljas tre huvudlinjer. I renodlad form skulle de kunna beskrivas så, att den första, vilken sätter som sitt mål en strikt antikvarisk restaurering, syftar till framtagande och konserverande av det värdefullaste av de spår, som äldre tidsskeden avsatt i byggnadsverket, samt varsam komplettering med nytt material, där så är oundgängligen nödvändigt. En andra riktning syftar

mera medvetet till att återställa byggnadsverket i en form, som det haft vid en viss tidpunkt eller som kan antagas vara ursprungligen avsedd. En sådan metod kan sägas innebära en på antikvarisk eller historisk grund verkställd, mer eller mindre fri rekonstruktion. Såsom en tredje huvudlinje kan slutligen anges den uppfattning, som önskar låta också vår egen tids formspråk sätta sin prägel på ett byggnadsverk, där tidigare generationer redan givit sina bidrag till helheten. Givetvis går det i praktiken inte att helt isolera dessa tre principiella huvudlinjer från varandra, men uppdelningen kan i viss mån underlätta diskussionen av den fråga det här gäller.

Jag vill först behandla den tredje av här angivna linjer och anser mig då kunna konstatera, att den år 1947 avslutade idéävlingen och den därefter följande diskussionen klart visar, att tanken på en radikal nygestaltning av domkyrkans yttre i modern stil saknar underlag såväl i de avgivna tävlingsförslagen som i opinionen. En tämligen allmän enighet synes framför allt råda om att den karakteristiska silhuett, som de av Zettervall uppförda höga tornspirorna givit kyrkan, i möjligaste mån bör bevaras vid en restaurering. Jag ansluter mig till denna uppfattning och utgår ifrån att arkitekten kommer att arbeta utifrån förutsättningen, att nuvarande takfall och spiror i sina väsentliga drag så långt möjligt bibehålles.

Vad de båda övriga restaureringsprinciperna beträffar, har restaureringssakkunnigas utredning klargjort, att man vid en strikt antikvarisk restaurering endast kan ganska fragmentariskt återställa detaljer i byggnadsstilen från tiden före Zettervalls restaurering. Då den arkitektoniska helhetsbild man genom en dylik restaurering kan nå fram till endast torde komma att innebära en modifiering av det av Zettervall präglade byggnadsverket, lär dessa äldre stilfragment vara svåra att på ett övertygande sätt inpassa i sammanhanget. Det är därför naturligt, att det såväl bland arkitekter som bland den konsthistoriska och antikvariska sakkunskapen finns en opinion, som gärna vill tänka sig en mera genomgripande restaurering, vilken i praktiken skulle innebära en antikvarisk rekonstruktion av kyrkan eller delar därav i det skick vi känner från något tidsskede före Zettervalls restaurering. Restaureringssakkunnigas eget förslag ansluter sig i någon mån till en sådan linje, och riksantikvarieämbetet, som eljest i huvudsak förordar den strikt antikvariska restaureringsprincipen, anser sig dock beträffande västfasadens portalparti böra tillstyrka en direkt rekonstruktion av dess äldre utformning med en sänkning av rosönstret till dess ursprungliga plats. Jag delar den av samstämmiga remissutlåtanden stödda uppfattningen, att man i varje fall i sistnämnda del bör återställa kyrkan i dess medeltida skick.

Jag vill mot bakgrunden av det sagda föreslå, att som riktlinje för arkitekten i hans kommande arbete anges, att han — med hänsynstagande till de verkställda utredningarna och i anslutning därtill gjorda remissuttalanden samt efterföljande förnyade förslag och överväganden — skall utarbeta fullständigt förslag till en restaurering av Uppsala domkyrka enligt — så långt möjligt — antikvariska principer. Avvägningen mellan vad som här betecknats som en strikt antikvarisk restaurering och en mera fritt genomförd antikvarisk rekonstruktion bör därvid göras mot bakgrunden av erfarenheter från andra under senare år genomförda liknande restaureringar och i nära samråd med de antikvariska myndigheterna. När det gäller att ge domkyrkans exteriör en värdig utformning måste emellertid också — inte minst med hänsyn till att det rör sig om ett byggnadsverk av så dominerande storlek — en arkitektonisk helhetsverkan eftersträvas. Dennas konstnärliga halt kommer givetvis ytterst att bero på

arkitektens förmåga att till ett samlat formspråk sammansmälta de olika drag, som avsatt sina spår under domkyrkans långa byggnadshistoria och vilka det från antikvarisk synpunkt framstår som angeläget att låta komma till synes, samt de nya tillsatser, som blir nödvändiga bl. a. för att ersätta partier, vilka inte kan eller bör återställas i äldre skick.

Jag delar vidare den av Uppsala domkyrkas restaureringsakkunniga och flertalet remissmyndigheter uttalade uppfattningen, att den restaurering, som nu bör genomföras, även bör omfatta en översyn av domkyrkans inre. Det torde få ankomma på arkitekten att närmare överväga och avge förslag rörande den inbördes turordningen mellan en inre och yttre restaurering, varvid bör uppmärksammas möjligheten av att den förstnämnda kan ge erfarenheter av intresse för frågan om exteriörens utformning.

Jag förutsätter slutligen, att under hela restaureringsarbetet största möjliga hänsyn kommer att tagas till domkyrkoförsamlingens berättigade önskemål att äga tillgång till domkyrkan eller delar därav för gudstjänster och kyrkliga förrättningar.

Till frågan om tillsättande av en kulturhistorisk kontrollant att följa restaureringsarbetena torde jag få återkomma, när det är aktuellt att igångsätta dessa.

Jag förutsätter, att vid avgivande av det slutliga restaureringsförslaget noggranna och detaljerade kostnadsberäkningar också kommer att utföras. Statsmakterna kommer då att få ta ställning härtill och till frågan om hur stor del av kostnaderna som bör bestridas av staten. Att på nuvarande stadium förut säga vad kostnaderna för restaureringsföretaget kan komma att uppgå till möter stora svårigheter. Jag vill här endast erinra om att några av de föreliggande förslagen till domkyrkans yttre restaurering år 1959 kostnadsberäknats till mellan sex och nio miljoner kr. Det torde emellertid vara realistiskt att räkna med avsevärt större belopp, i synnerhet då restaureringen nu också utsträcker till interiören. Vidare kan konstateras, att domkyrkan saknar nämnvärda egna tillgångar. Frågan om domkyrkoförsamlingens bidrag torde få prövas enligt vedertagna grunder.

Min beräkning av medelsbehovet för nästa budgetår avser huvudsakligen kostnaderna för förberedande åtgärder för en restaurering, i första hand upprättandet av ett arkitektkontor samt erforderliga undersökningar av kyrkobyggnaden. Jag beräknar härför i runt tal 225 000 kr.

Samtidigt vill jag för riksdagen anmäla, att vissa med restaureringsakkunnigas utredningsarbete sammanhängande kostnader å tillhopa 66 538 kr. 60 öre gäldats medelst förskott ur kyrkofonden. Dessa kostnader skall emellertid enligt beslut av 1952 års riksdag bestridas av statsverket. Jag vill därför i detta sammanhang förorda, att medel nu anvisas för återbetalning till kyrkofonden av nämnda förskott.

Det särskilda riksstatsanslag, som till följd av vad jag här förordat bör uppföras till bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka, torde få upptagas med ett till 300 000 kr. avrundat belopp och betecknas som reservationsanslag.

Utskottet biträder departementschefens förslag, att förberedande åtgärder för en yttre och inre restaurering av Uppsala domkyrka nu kommer till stånd. I sådant syfte bör, såsom departementschefen förordat, uppdrag lämnas åt en högt kvalificerad arkitekt att utarbета fullständigt restaureringsförslag jämte kostnadsberäkningar samt ett arkitektkontor upprättas vid domkyrkan för arkitektens verksamhet. Medelsbehovet för nästa budgetår, avseende i första hand

kostnaderna för ett arkitektkontor och erforderliga undersökningar av kyrkobyggnaden, har av departementschefen uppskattats till 225 000 kr. Utskottet har icke funnit något att erinra mot dessa beräkningar.

Till de av departementschefen uppdragna riktlinjerna för restaureringen kan utskottet giva sin anslutning. Utskottet vill understryka, att utskottet liksom departementschefen anser det böra ankomma på arkitekten att närmare överväga och avge förslag rörande den inbördes turordningen mellan en inre och yttre restaurering med hänsyn till möjligheten av att den förstnämnda kan ge erfarenheter av intresse för frågan om exteriörens utformning.

Utskottet har funnit sig böra tillstyrka att medel i detta sammanhang anvisas för återgäldande till kyrkofonden av i samband med restaureringssakkunnigas utredningsarbete ur fonden utgivet förskott å 66 538 kr. 60 öre.

Vad departementschefen i övrigt anfört och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag torde för nästa budgetår böra för ovan angivna ändamål anvisas (225 000 + 66 538: 60 =) i avrundat tal 300 000 kr.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må

- a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förorddat, vidtaga förberedande åtgärder för restaurering av Uppsala domkyrka;
- b) till *Bidrag till restaurering av Uppsala domkyrka* för budgetåret 1962/63 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kr.

Stockholm den 26 april 1962

På statsutskottets vägnar:

ERNST V. STAXÅNG

Närvarande: se under utlåtandet nr 74.